కన్నె నేవిధముల వెలువడుచున్నవో తే. కవిత [illegible] ...ండు
...న్న ... లేదు నాజాతివాఁ డని, తోడివాని [illegible]?

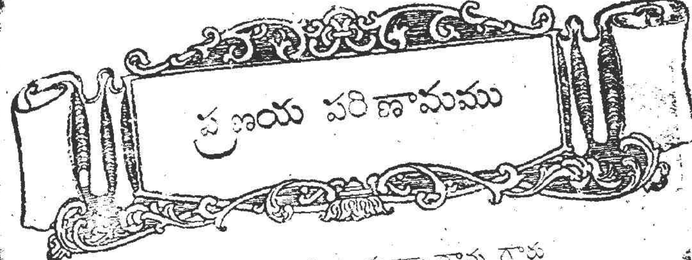
సీ. ...సంపుఁ ...నములు సవరించఁ జరుఁగాని, సిద్ధ... [illegible] ...నేల?
...ప్పన శ్రుతివిలాసముఁ జూపఁదగుఁగాని, కల... [illegible] ...నేల?
...బకొందుల నలరింపనగుఁగాని, కెటగీతులఁ ... [illegible]
...మయూరము లీల మనుట సొమ్ముగుఁగాని, మ... [illegible] ...నేల?
గా...మనకు సీకుఁగల దొక్కటికేను తిక్క, ప్రదు... [illegible] ...కొ సమున్న
...కారవములఁ జంపి, గాయకవరా... గాఁ డతండు [illegible] నీవు.

సీ. ...లు విప్పినంతనే పలు కామెఁగా యంచు, నొంచి... [illegible] ...నాడకయ్య!
కలు మూఁచినంతనే గతి గట్టెఁగాయంచు, సారస్యము... [illegible] ...కయ్య!
తల ద్రిప్పినంతనే తల పామెఁగా యంచుఁ, జెలువం... [illegible] ...జేయకయ్య!
కను...ల్పినంతనే కళ దో...గా యంచు, లలితం... [illegible] ...కయ్య!
...వచ్చునంచుఁ బలుక నేర్తునటంచు, గవిత గట్టి ... [illegible] ...నటంచు
రసము విఱుగుదాఁకఁ బ్రకృతి సచ్చినదాఁక, దీగ ... [illegible] ...కయ్య!

సీ. నిము...బునకు నొక్క నెఱవన్నె దులకించు, ప్రకృతియే ... [illegible] ...రాలు—
గడియలో నెన్నియో కల్పనల్ పుట్టించు, ప్రజ్ఞయే నీ... [illegible] ...—నిజము
అవలీ... ...మొల్ల నవశోంబు గావించు, ...టయే నీస్వభా... [illegible] ...నిజము
సులు...గా బ్రహ్మాండవలయంబు నెలమించు, కవితయే ... [illegible] నిజము
...వు ... గాఁగ నిలిచి సీమర్యాద, గూడ జగతి నిలిపి... [illegible]
వేడ్కనైనఁ దత్త్వవికటవిమర్శక, పథముఁ బట్టి మిట్టి... [illegible]!

సీ. కవిగీత ము...తగాఁ గాంచి నిల్చిన నీవు, పికకూజితమునకే [illegible]?
ప్రకృతిప్ర...బంధంబు పాడి యాడిన నీవు, న...సబంధమునకే [illegible]?
పార్వతీ...మేశపదభావగతి నీవు, ప్రకృతిపూరుషులకే ... [illegible]?
ధ్వనిజీవి...యుపన్యాసకుఁడ వీవు, పలుకుపొందికలకే ... [illegible]?
ప్రణయ...ముఁ గొలిపి ప్రకృతిని వలపించి, పరవశతను ... [illegible]
ఎన్నొ ...మాటలాడునీ విట్టు లేకాంత, సేవ నింత వడఁకి పోవు [illegible]?

క. కవివై పాడుచు నీమది, దవిలినగతిఁ జోదుగాక తగవు విడిచి ...
త్కవి కవితల విపరించెదు, నవస రములఁగూడఁ గవిత లల్ల... [illegible]

ప్రణయ పరిణామము

గుండిమెడ వేంకటసుబ్బారావు గారు

...చక్రవర్తి పరిపాలనమునందు అవి ...
...పట ...ములు. సూర్యాస్తమయ
...నగరమునందలి ... బజారునందు
...ములైన కొన్ని ... నమ్ముకొని
... ప్రాయముగల ... బాలిక
... పోవుచుండెను. ఆమె కట్టు
... రక్తవర్ణముకలిగి ... కాంతులు
...చుండెను. అప్పుడప్పుడే యాకసము
...నక్షత్రము లొక్కటొక్కటిగఁ బొడఁ
... నేందిర కలంకార ప్రాయము లగు
... ప్రకృతియంత యు శాంతిమయమై
...చుండెను. ఈ మనోహర దృశ్యమును
... దృష్టి ...జూచుచు నాబాలిక పరాధీన
...నస్సు పయనము సాగించుచుండెను.
...మయమైన యా సాయంసధ్యాదేవత
...లేమియు నామె దృష్టిపథమున లేదు.
...కాంతులఁ గ్రక్కుచున్న యామె వస్త్ర
...గాంచి బెదరి యాప్రాంతమునఁ ద్రిమ్మరు
...న యొక యెనుబోతు అకాలమృత్యువు
...నామెపై పుఁ బరుగిడుచుండుటయు నామె
...లేదు. ఎనుబోతు భయంకరాకారమున
...నేత్రములనుండి విస్ఫులింగముల వెడ
...నాబాలికను సమీపించుచుండెను.
...వలె భూమి ...దరించుచుండిన

యాజంతువు పదఘట్టనముల కామెయదరిపడి
తెలివిగాంచి వెనుకకుఁ దిరిగి, నడగొండవలెఁ బైఁ
బడవచ్చుచుండిన యాఘోరాకృతిని గాంచి,
కెవ్వునఁ గేకవైచి ప్రాణభయమునఁ బరువిడ
నారంభించెను. ...! ఇంక నొక్క క్షణమాత్ర
మున నా యెనుబోతు పదాహతులచే నాబా
లిక కుసుమకోమలశరీరము ఛిన్నాభిన్నమై
పోవును! ఆపాదమస్తకము నామె శరీరము
గడగడ వడకనారంభించెను. ఇంక నామెను
రక్షించువా రెవ్వరు? అనాధరక్షకుఁడగు సర్వే
శ్వరుఁడు! ఇంతలో నొకానొక యవ్యక్తహస్త
మునుండి యొకబాణము వెలువడి యాయెను
బోతు శిరః ప్రదేశమును ఛేదించి చొరఁబా
ఱెను! గిజగిజ గింజుకొనుచు నాజంతువు నేల
వ్రాలెను. ఈ విచిత్ర దృశ్యమును జూచి
యచ్చెరువొందుచు నా బాలిక కొయ్యబారి
నిలువఁబడెను! "నన్ను మృత్యుముఖమునుండి
రక్షించిన పుణ్యాత్ము లెవ్వరు?" అని యామె
దశదిశలను బ్రశ్నించుచుండెను. ఇంతలో
మనోహరమైన యొక రణాశ్వముపై నాసీనుఁ
డై తనవైపునకు వచ్చుచుండిన యొక రాజ
పుత్త్రుఁ డామెకు దృష్టిగోచరుఁడయ్యెను. అనతి
కాలములోనే యాతఁ డామెను సమీపించి
"నీకేమియు నాపద సంభవింపలేదుకదా?" యని

"నీకేమియు నాపద సంభవింపలేదుకద"

మృదుమధుర కంఠస్వరమునఁ బ్రశ్నించుచు గుఱ్ఱముపైనుండి నేలకు లంఘించెను. ఇదివఱ కిట్టి కారుణ్యామెన్నఁడును జవిచూచియెఱుఁగని యాబాలిక యీ మాటలకు జెచ్చరవడినోట మాటరాక నిలచియుండెను. అంత నాతఁడు తన చేరుమాలును దీసి యామె కన్నుల నీ రద్దుచు "బాలా! భయపడ వలదు. రమ్ము. నిన్ను నీయింటియొద్ద విడచివచ్చెదను," అని యామె ననుసరించెను. నిశ్శబ్దముగ వా రిద్దఱును పయనము సాగించుచు నాబాలిక కుటీరమును సమీపించిరి. ఇంతవఱకును భయ విభ్రాంతులచే మాటలేక యుండిన యాబాలిక యిప్పు డించుకధైర్యము వహించి గద్గద స్వరమున "ఇదియే మాకుటీరము" అనిపల్కెను. ఇరువురును లోని కేగిరి.

జరిగిన భయంకరోదంత [illegible] నెఱింగి యా బాలికామాతల్లి యానం[illegible] వశ్యమున బాష్పముల రాల్చుచు [illegible] పుత్త్రునకు హృదయపూర్వకముగఁ [illegible] తాభివందన మొనరించెను. అందుల [illegible] "అమ్మా! ఇందు నేనొచ్చిన విశేష [illegible] ఆపదయందుండిన యొకానొక యబల[illegible] ప్రాణములఁ గాపాడఁదలంచని నిషురాత[illegible] రాజపుత్త్రవంశమునఁ గలఁడా?" అని [illegible] పూర్వకముగ మాఱుపల్కెను. పిమ్మట [illegible] వృద్ధాంగనవలన వారిపూర్వచరిత్ర [illegible]యుఁ దెలిసికొనెను. ఆ బాలికపేరు కమ[illegible] కుమారి. ఆమెతండ్రి ఢిల్లీయందు వస్త్ర[illegible] పారముఁ జేయుచుండిన లక్ష్మణసింహుఁడ[illegible] కమల పండ్రెండవయేఁట నామెతండ్రి మరణ[illegible]

[illegible]నము వారిబంధువులు [illegible]ర్యమునుండిన యా వస్త్రాగార [illegible] యీమాతా[illegible] [illegible]పరాధానులనుజేసి విడ [illegible] దీనావస్థ [illegible] విషదృష్టులనుండి [illegible] కమలను రక్షించుటకై [illegible]ఢిల్లీనగరమును [illegible] కనకపురమందున్న [illegible] ప్రాంతమున నా కుటీ[illegible] కాయకష్టమున జీవన[illegible]ముకొనుచుండెను. ఈ యుదంత[illegible]యు నాలించి యారాజపుత్త్రుఁడు దుఃఖ[illegible]మున లేవలేక లేచి మరలఁ దమ్ముఁజూడ[illegible]దనని నాగ్దానముఁజేసి యచ్చోటుఁబాసి [illegible]పోయెను.

II

మఱునాఁడు కమల యుదయ మాదిగఁ [illegible]నేపమున కుటీరగవాక్షమునుండి వెలు[illegible]చూచుచు నెవ్వరినిమిత్తమో యత్యాతు[illegible]మున నిరీక్షించుచుండెను. కాని, యామె [illegible]యెదురుచూచుచుండిన వ్యక్తి యెప్పటికిని [illegible]వచ్చుట కానరాదు. అస్తమయమైనది. ఆక[illegible]సము ధూసరచ్ఛాయావృతమై నిరాశను ప్రకటించుచుండెను. ఇంతలో నడుగులచప్పు[illegible]డు వినవచ్చెను. ఒక వృద్ధమహమ్మదీయుఁడు నలుగురు సేవకులచేఁ గొన్ని భక్ష్యపదార్థము[illegible]లను, కొన్నివస్త్రములను మోయించుకొని వచ్చి యాకుటీరముముంగట దించెను. వానిని [illegible]గముతల్లి గ్రహింప నంగీకరింపకున్నను, ఆ వృద్ధమహమ్మదీయుఁడు పదార్థముల నచ్చట విడచి మాఱుమాటాడక తనదారినిఁబోయెను. అంత నామాతాపుత్త్రిక లిద్దఱును, తమ దారిద్ర్యజీవనమునకు జాలినొంది తమక్షేమాభిలాషియగు నా రాజపుత్త్రుఁడే యభిమాన విశేషమున నాపదార్థములను బంపెనని నిశ్చయించుకొని, వానిని స్వీకరించిరి. కాని, యీ వస్తువులు కమల కానందమునకుమాఱు మఱింత హృదయవేదనను గలిగించెను. అప్పటినుండియు నామెహృదయాంతర్గతమగు ప్రేమజ్యోతి ద్విగుణీకృతమై విరాజిల్లెను. ఎట్లైనను దన హృదయము నపహరించిన యారాజకుమారు నొక్కసారి చూడవలయు నను కుతూహల మామె కధికమయ్యెను. కాని, యామె తన మనోరహస్యమునుగుప్తపఱచుకొన నెంతయో యత్నించెను. మఱునాఁడు రాజపుత్త్రుఁడు తప్పక వచ్చునని యామె పుట్టెఁడాసతోఁ బ్రతీక్షించుచుండెను. కాని యానాఁడు సహితమామె విఫలమనోరథ యయ్యెను. గడచిన నాఁడు వచ్చిన యావృద్ధ మహమ్మదీయుఁడే నేఁడు సహితము ఎప్పటియట్లఁ గొన్ని పదార్థములను వారియింట విడచిపోయెను. ఈ విధముగఁ బ్రతిదినము నావృద్ధుఁడేవో తినుబండములను గొనివచ్చి వారి కుటీరమున విడచి పోవుచుండుట వాడుకయయ్యెను. కాని, రాజపుత్త్రుని పునర్దర్శనము మాత్రము కమలకు మఱి ప్రాప్తించలేదు. నానాఁటి కామె హృదయము విరహభారమునఁ గ్రుంగిపోవుచుండెను.

ఒకనాఁటి సాయంసమయమున నెప్పటియట్ల నావృద్ధమహమ్మదీయుఁడు తమ కుటీ

గమునకు వచ్చినంతనే కమల తన ప్రాణదాత యగు నా రాజపుత్రయువకునిం గూర్చి వాని నడిగెను. అంత నావృద్ధుఁడు "రాజపుత్రుఁ డెవ్వఁడు?" అని మోము చిట్లించుకొనుచుఁ బ్రశ్నించెను. అందులకు కమల "అనుదినము నీచేత నీ పదార్థములను మాకంపఁ జేయుచుండిన యాయొక రాజపుత్రుఁడు కాఁడా?" అని తిరుగఁ బ్రశ్నించెను. అంత నాతఁడు గంభీరముగ "నాచేత రాజపుత్రుఁ డెవ్వఁడు నీపదార్థములను బంపుచుండుటలేదు."

అని మాఱుపల్కి వెడలిపోయెను. ఈ ప్రత్యుత్తరముచేఁ గమల మానసము నావరించుకొనియుండిన యంధకారము మఱింత గాఢమైనది. ఆమె కిప్పు డేవిషయమును విస్పష్టముగఁ దెలియుటలేదు.

మూఁడు దీర్ఘమాసము లతికష్టముగ గడిచిపోయినవి. ఒకనాఁటి సాయంసమయమున నాకస్మికముగ నానాఁటి రాజపుత్రయువకుఁ డా

కుటీరమును ... యనాథలకు ... దుఃఖాకులలై కమల మానస ... ఆమె ముఖపద్మము వికసించి ... మయ్యెను. అంత నామె ... రాజపుత్రుని జూచి, "నాయనా! నేఁటివఱకు నీవు ... వెట్టిపదార్థములను మాకుఁ బంపవలదు ... దీనముగఁ బల్కెను. అందుల కారాజపుత్రు ... డాశ్చర్య మభినయించుచు, "పదార్థము ... ఏమిపదార్థములు? నేనెట్టిపదార్థములను

"నాచేత రాజపుత్రుఁ డెవ్వఁడు నీపదార్థములను బంపుచుండుటలేదు."

బంపుచుండుటలేదే! ... చిది. ఆతఁ డెవ్వఁడో ... కుఁ గానవచ్చిన నేను ... దని చెప్పెదనులెమ్ము, ... ని పల్కెను. ఈ మా... యర్థ మామె మాతా సు... కేమియు బోధపడ ... కమల చిత్తవృత్తి య... ల్లోలమై యనేకవిధ... మాఱుచుండెను. పిద... నావృద్ధాంగన, "నా... నా! నేను పోలుత స...

మఱచితిని. నీనామమేమి? నీయుదంత ... యుఁ దెలియఁ జెప్పిమమ్మానందింపఁ జేయుము ... అని వేఁడెను. అందు కాతఁడు "నేను రా... పుత్రుఁడను. నాపేరు కుమారసింహుఁడు. ... మొగల్ సైన్యాధ్యక్షుఁడగు రాజా మాన... హుని బంధువర్గములోని వాఁడను," ... ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

...మాసము ... నా రహస్యస్యము నెఱింగిరి. ... కుమారసింహుఁడు వారికుటీ... వచ్చుచుండుటయుఁ, ... జనవుగ మాటలాడుచుం... జరుగుచుండెను. ఆమెతల్లి యిందుల ... చెప్పకపోవుట యటుండ, ... వైవాహికసంబంధ మేర్పడుఁ ... నిరంతరముఁ దనహృదయమునఁ ... ప్రశ్నించుచుండెను.

...ములు గడచినకొలఁదియు కమలా ...సింహుల హృదయములను బంధించి ... స్నేహపాశము బలవత్తర మగుచుం ... కమల పొందుచుండిన యానందమునకు ...యే లేదు. ఈవిధముగ నొకసంపూర్ణవత్స... మహోత్సాహమునఁ గడచిపోయెను. ... యింకనొక భయంకరదుఃఖసము... మామెను ముంచనున్నదని కమల కేమి ...యును? హఠాత్తుగ కుమారసింహుఁ డా ...రమునకు వచ్చుట మానెను ఇందులకుఁ ...ణమేమైయుండును? ఎంత యోచించినను ...ల కేమియుఁ దోఁచుటలేదు. ఆమె తన ...దృష్టమును నిందించుకొనుచుండెను. అ...రాత్రములు యోచనానిమగ్నయై గడపు...చుండెను. ఆమెహృదయమల్లకల్లోలమైమరల ...ధకారబంధురమయ్యెను.

III

"పాపము! కుమారసింహున కేమి కష్టముసంభవించెనో! యేమి యాపదవాటిల్లెనో! ...కయున్న, నాసౌఖ్యమే తన సౌఖ్యముగ ...చి, నాయానందమే తన యానందముగ భావించి, యనవరతము తనసాన్నిధ్యభాగ్యము నాకొసంగుచుండిన యాతఁ డురాక యుండుటకుఁ గారణమేమి?" యని కమల పరిపరి విధముల యాలోచనములతో దినమొక యుగముగా గడుపుచుండెను.

యిట్టి మనస్తాపమున నామె దగ్ధమగుచుండ, వేఱొక హృదయవేదనసహితమామె నావరించి కల్లోల పెట్టసాగెను. దుర్భరమైన జరాభారమునకు, పుత్త్రికా జీవనవిషయికమైన యాంతరంగిక విషాదభారము తోడ్పడ యామె తల్లి మంచముపైఁ బడవైచెను. ఇంక నామెను గనిపెట్టుకొనియుండు భారము కమలపైఁ బడినది. అహోరాత్రము లామె తల్లిమంచము ప్రక్కఁ గూర్చుండి యుపచారములు చేయుచుండెను. కాని, యాహారవిహీనులై యెంతకాలము వారు జీవించఁగలరు? జీవనమంతకంతకు వారికి దుర్భరమగుచుండెను. ఈవిశాలజగమున నేకమాత్ర బాంధవమైన కమల యామెతల్లినిఁ గాపాడుకొనుట యెట్లు? ఎట్టకేలకుఁ గమల జీవనోద్యోగమునకై ఢిల్లీ నగరమునకుఁ బోవుటకు నిశ్చయించుకొనెను. అచ్చటఁ గుమారసింహునిఁ దప్పకఁ జూడఁగలనను యాశ యామె కించుక యుత్సాహముఁ గలిగించెను. ఈ యుత్సాహమే తనకు మార్గప్రదీపకముగ నామె యొకనాఁటి యుదయమునఁ దల్లియొద్ద సెలవుగైకొని, ఢిల్లీపురాభిముఖియై బయలు వెడలెను. మార్గమధ్యమున నామె యనేక ధిక్కృతాలాపములకు గుఱి కావలసి వచ్చెను. కాని, హృదయము దిటము చేసికొని, యామె యించుకంతయు బెదరక తన

దారిని బోవుచుండెను. ఇట్లు కొంతదూరమేగు నరి కానుకంతయు నగమ్యగోచర మయ్యెను. బహుమార్గసంకులమైయున్న యాఢిల్లీ నగరమున నెక్కడకు పోవలెనో తెలియక దోచకుండెను. మార్గము తప్పినది. ముందునకు పోవుటకుగాని, వెనుకకు మరలుటకుగాని, యామెకు దుస్సాధ్యమయ్యెను. ఆమె హృదయము భయవిహ్వలమై దడదడ కొట్టుకొనుచుండెను. ఇంక నామెకు దిక్కెవ్వరు? ఆ మహా పట్టణమున నా బాలిక నెఱిగినవా రెవ్వరు!" ఇట్లు పరిపరివిధముల నామె యోచించుచు నాప్రాంతముననున్న యొకమఱ్ఱిచెట్టుప్రక్క గూలఁబడియెను. ఆమె హృదయమున దుర్వారమైన దుఃఖసాగరము పొంగుచుండెను. ఏకధారగ నామె నయనాబ్జములనుండి యశ్రుబిందువులు రాలుచుండెను. వెక్కి వెక్కి యామె యేడ్వ మొదలిడెను. ఇంతలో నామార్గముననే పోవుచుండిన యొక మహమ్మదీయవృద్ధుఁ డాబాలికను గాంచి నిలచి "కమలా! ఏకాకివై యీ మార్గమధ్యమున నీ వేడ్చుచుంటి వేమమ్మా?" అని ప్రశ్నించెను. "కమలా" యను సంబోధనము విన్నంతనే యామె విస్మితయై తలయెత్తి, కట్టెదుట అనుదినము దమగృహమునకుఁ బదార్థములఁ గొనివచ్చుచుండిన యావృద్ధునిఁ జూచెను. చూచి, మహానందమున నామె లేచి, "అయ్యా! నిరాశాసాగరమున మునిఁగిపోవనున్న నన్ను దరిఁజేర్ప నేతెంచిన నావవలె నీవు తటస్థమైతివి! నన్ను నాగృహముఁ జేర్చి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుము," అని ప్రతిమాలెను. అందుల కాతఁడు సంతోషపురస్సర దలయూఁచి, యామెకన్నుల నీరద్ది కర నడువ నాజ్ఞాపించెను. మార్గమధ్యమున డు కమలవలన, కుమారసింహుఁడు యింటికివచ్చుట మానెననియు, నా కేవలము నిరాధారులమైయుంటిమనియు, జీవనోపాధి లభింపవచ్చునని యామె బయనమయ్యె ననియుఁ దెలిసికొనెను. నావృద్ధుఁడు "అమ్మా! నీకేదేని యుద్యోగ కావలసియున్న నేను నీకు సమకూర్పఁగ కాని, నీవు మహమ్మదీయ గృహమున చర్యఁ జేయుట కంగీకరింతువా?" అని ప్ర చెను. అందుల కాబాలిక మాతృరక్ష తప్ప యన్యవిషయ మేమియు యోచిం "నా కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు" బదులు చెప్పెను.

అంత నాతఁడు, "అట్లయిన, యుదయమున నీవు సిద్ధముగ నుండుము. నిన్ను "ఆగ్రా"నగరమునకుఁ దోడ్కొనిపో దను. అచ్చట నీవు చక్రవర్తి రాణి వా నందుఁ గొలువుఁ జేయవలసియుండును. నీ సహితము నీవెంటఁ దోడ్కొని పోవ అచ్చట నీజీవనము సౌఖ్యావహమై య గలదు," అని నచ్చఁజెప్పెను. ఇంతలో రిద్దరును కమలకుటీర ప్రాంతమునకు వచ్చి వృద్ధుఁ డామె నచ్చట విడచి తన దారి బోయెను. కమల గృహముఁ జొచ్చె సూర్యాస్తమయమై యప్పటికప్పుడే చా లము గడచిపోయినది. కమలాకుమారీమా

లెల్ల ప్రపంచమంతయు నంతకంతకు బంధురమయ్యెను.

IV

దినుండియు కమల చక్రవర్తిరాణి మందో? కాదు! ఇది విధి నిర్ణీతము! స్వస్థత యభాగ్య పేదికలామె నావరిం యామెకుఁ దెలియదు. ఆరాత్రి యు నామెకు నిద్ర లేదు. ధారాపాత శ్రుజలము లామె చెక్కుటద్దములపైఁ చుండెను. అత్యంత సన్నిహితమైయున్న వకార్య మామె తల్లికి సహితమేమి ష్టము లేకుండెను. కాని యేమి చేయఁగ జీవనోపాధికి గత్యంతరము లేదు.

మఱునాఁటి యుదయమునఁ దనవాగ్దాన ప్రకార మావృద్ధమహమ్మదీయుఁడువచ్చి శ్వరను మొగిలాయి రాజధాని యగు ఆగ్రా" నగరమునకుఁ దోడ్కొనిపోయె అచ్చట వారి నివాసార్థ మొకగృహ ఱచి, కమలాకుమారిని అంతఃపురమునఁ ప్రవేశపెట్టెను. అచ్చట నామె యువరాజగు భార్యకుఁ జెలికత్తెయై యుండవలయును. ము పూర్వచరిత్రమంతయు నెఱింగి యామె ధికారిణి మిక్కిలి జాలినొంది, యధికాను గమునఁ జూచుచుండెను. ప్రతిదినము నామె గృహమునకుఁబోయి తల్లికిపలయు సపర్య జేసివచ్చున ట్లాజ్ఞాపించెను. అన్ని విధముల, కమల యచ్చట నిశ్చింతగనే జీవనము గించుచుండెను. ఎన్నఁటికైనఁ దన మనోహరుఁడగు కుమారసింహుని ఆనగరమునఁ గలియఁజాలుదునను నాశాదీపిక యొక్కటి యామె హృదయమును విద్యోత మొనర్చుచుండెను.

ఒకనాఁడు కమల యంతఃపురము నుండి నిజగృహోన్ముఖియై పోవుచుండ, నామె కొక గొప్పజనసమూహ మెదురయ్యెను. ఆనాఁడా మొగలాయిరాజధానియందు గొప్పయుత్సవ మొక్కటి జరుగుచుండెను. ఆ యుత్సవమునందు పెద్దపెద్ద రాజకీయోద్యోగులు కొందఱు పాల్గొనుచుండిరి. గజాశ్వభటానీకములు బారులుదీర్చి వెనుక నడుచుండెను. చిట్టచివరకొక మహమ్మదీయ యువకుఁడు యోధవేషమున మనోహరమైన యొక హయరాజముపై నాసీనుఁడై వచ్చుచుండెను. ఈ యాశ్వికునిఁ గాంచినంతనే కమల కవ్యక్తమగు మనోవికార ముత్పన్నమయ్యెను. ఆమె మానసము పరవశమగుచుండెను. ఆ యువకుని ముఖ విలాసము నిస్సంశయముగ కుమారసింహునిది. ధరించినది మహమ్మదీయవేషము! తాను మానసింహుని బంధువర్గములోనివాఁ డనికదా చెప్పియుండెను. అది కల్లయా? ఇతఁడు నిశ్చయముగ కుమారసింహుఁడు కాఁడా? ఇట్టియోచనా సముద్రమున మునిఁగి, పారముఁ గానక కమల శూన్యదృష్టులఁ జూచుచుండెను.

చూచుచుండఁగనే యుత్సవ మదృశ్యమయ్యెను. ఇప్పు డామె కంతయు నంధకారమయమై తోఁచుచుండెను. తిరిగి యామె యంతఃపురోన్ముఖియై పోవసాగెను. మార్గమధ్యమున నామెకు తోడిపరిచారికయొక్కతె యెదురై యామెను బలుకరించెను. ఆమెను జూచి కమల, "అమ్మా! ఇప్పు డీయుత్సవము

నకుఁ జిట్టచివరను అశ్వారూఢుఁడై పోవుచుండిన యా యువకుఁ డెవ్వఁడు?" అని ప్రశ్నించెను. అందులకామె యాశ్చర్యపూర్వకముగ "అయ్యో! కమలా, యువరాజ కుమారుఁడగు ఖుస్రూను నీ వెఱుఁగవా? ఆతఁడు రాజా మానసింహుని మేనల్లుఁడు! ఎప్పటికైన నాతఁడే ఢిల్లీ సింహాసనముపై నధిష్ఠించునను నమ్మకము గూడ నాకుఁ గలదు!" అని యామె పల్కెను.

ఈ వాక్యములు కర్ణములు సోకినంతనే కమలాకుమారి హృదయప్రవృత్తి యెట్లుండెనో వర్ణింప నలవికాదు. ఆమెకు మేనఁ జైతన్య ముడిగెను. అప్రయత్నముగ నశ్రుబిందువు లామె చెక్కుటద్దములపై జలజల ప్రవహింపసాగెను. ఇంతకాలమునుండియు నత్యంతానురాగమునఁ దన ప్రాణధనముగఁ బ్రేమించు చుండిన యాతఁడొక మహమ్మదీయుఁడు! ఆపై చక్రవర్తికి సన్నిహితబంధువుఁడు. తానొక దరిద్ర హిందూబాలిక! ఇంక నాతనితోఁ దనకు వివాహమెట్లు పొసఁగును? చిరకాలమునుండియుఁ దన మనోగతమై యున్న ప్రణయబీజము పుష్పించిఫలించుటెట్లు? అసంభవము! కేవల మసంభవము! ఒక్కపెట్టున నామె హృదయము క్రుంగిపోయెను.

దీర్ఘవిచారమున నామె వ్యాధిగ్రస్తమై తన యజమానురాలియొద్ద సెలవుఁ గైకొని తల్లియొద్దకుఁ బోయెను. తిరిగి మాసము దినములలో యువరాజ్ఞి వైద్య సహాయమున నామెకు గొంచెము స్వస్థత చేకూరెను. అనంతర మామె తన యధికారిణియొద్దకుఁ బోయి తనవ్యాధినివారణమునకు యందలి [illegible] నామె తనకుఁ జేసిన [illegible] వందనము [illegible], "యువరాజ్ఞీ! [illegible] మును నే నన్నప్పుడు [illegible] కొన్ని కారణాంతరములచే నేను నీ [illegible] మునుండి పోవలయునన్నది. నాకు [illegible] అని పల్కెను. [illegible] యువరాజ్ఞి [illegible] ఖేదపడి, ప్రయత్నించియుఁ గమలను [illegible] దలనుండి మరల్పఁజాలక; చివరకు [illegible] తనతో నామెను [illegible] కోరెను. [illegible] దుకు సమ్మతించెను. ఆ రాత్రి [illegible] గోష్ఠియందుగ [illegible] యొకదారుణమైన [illegible] తమును వినినది. ఖుస్రూ రాజకు[illegible] అనగా, తాను ప్రేమించిన కుమారు[illegible] కారానిబద్ధునిఁ జేయుటకు సలీం [illegible] ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి [illegible] చారము పిడుగుపాటువలె ఈమె [illegible] ములఁ బడినది. ఇంక నీ యపాయ[illegible] తన ప్రేమపాత్రునిఁ దాను కాపాడు[illegible] యెట్లు? ఆ క్షణమే పోయి ఖుస్రూనివాస[illegible] గుర్తెఱింగి యాతనికిఁ నీయుదంతమును [illegible] యఁ జేయుటకే తొలుత నామె సంక[illegible] కొనెను. కాని, వెంటనే మనసు మార్చు[illegible] యంతఃపురమును విడువక, ఇంకను ద[illegible] ధములగు విశేషములను సంగ్రహిం[illegible] శ్రేయస్కరమని తలఁచి యతి జాగరూక[illegible] సంతయుఁ గనిపెట్టుచుండెను.

అంత నొకరాత్రి ఖుస్రూను బంధ[illegible] టకై యంతయు సర్వసిద్ధముగనున్న [illegible] చార మామెకుఁ దెలియవచ్చెను. "ఇంకఁగ[illegible]

[illegible] నా [illegible] మానసింహుని రక్షించుము [illegible] ప్రాణములనుఁ గాపాడిన యాదనా [illegible] ఋణమును నేను దీర్చుకొనఁజాలనా? [illegible] యిట్టి యోచన [illegible] మైయుండిపోయెను.

౮

[illegible] చక్రవర్తి మరణానంతరము, [illegible] కుమారుఁడగు సలీము, సలీం జ్యేష్ఠపు[illegible] ఖుస్రూ పెద్దవాఁడు ఢిల్లీసింహాసనము [illegible] వ్రాలాడుకొనుచుండిరి. తండ్రి గతిం[illegible] మ్మట కుమారుఁడగు సలీమే రాజ్యా[illegible] వను, ప్రజాశత్రువై యాతఁడు పట్టు[illegible] ండెను. ఈ యవకాశమును జేకొని [illegible] ద్యక్షుఁడగు మానసింహుఁడు తన మేన[illegible] ఖుస్రూను సింహాసనాధిష్ఠితునిఁ జేయు [illegible] నుకొనెను.

[illegible] అక్బర్ మరణవార్త వినినంతనే ఖుస్రూ [illegible] మామయగు మానసింహునిఁ గలియు[illegible], చంచలహృదయుఁడై నడి వడిగఁ [illegible] చుండెను. అది రాత్రిభాగము. గాఢాంధ[illegible] ము కన్నులున్నవారిని సహితము గ్రుడ్డి[illegible] గఁ జేయుచున్నది. ఇట్టి సమయమున [illegible] యేకాకియై యొకసన్నని బాటవెంబడి [illegible] గముగఁ బోవుచుండెను. మార్గ మధ్య[illegible] నొకానొకవ్యక్తి యడ్డమై యాకస్మిక[illegible] నాతని నిలువఁ బెట్టెను.

"ఎవరువారు?" అనిగంభీరముగనాతఁడు [illegible] ప్రశ్నించెను. అంత స్త్రీకంఠమున నావ్యక్తి, [illegible] ప్రభూ! ఈరాత్రి రాజభవనమునుండివీరు [illegible] పోవలదు. సలీం పరిజనము మిమ్ముబంధించుటకై వేచియున్నారు," అని యూరుకొనెను. ఈ వాక్యములందు ఖుస్రూ కించుకంతయు విశ్వాసము లేకుండెను. "నన్ను బంధించువా రెవ్వరు?" అని యాతఁడు నిర్లక్ష్యముగ పరిహాసముఁ జేసెను. అంతనామె "ప్రభూ! నన్ను క్షమించుఁడు! ఈ యాపత్సమయమున నేను మిమ్ము విడువను," అని దృఢముగ నాతని చేయిఁ బట్టుకొనెను.

ఆ నిబిడాంధకారమునఁ దన్నట్లు నిర్బంధించుచున్న యావ్యక్తి యెవ్వరో యాతఁడు గుర్తింపలేకపోయెను. తప్పక ఆ సలీం చారులయం దొకతెయై యుండునని నిశ్చయించుకొని, యాతఁ డామెను బలవంతముగఁ ద్రోసివైచి తనదారినిఁ బోయెను.

అట్లు కొంతదూర మేగుసరికి, హఠాత్తుగ నాయుధహస్తులగు సిపాయిలు కొందఱాతని పైఁబడిరి. ఒరనున్న ఖడ్గమును పైకిఁదీయుటకైన నాతని కప్పట్టున వీలులేకుండెను. అద్వితీయుఁడైన యాతఁడు త్రుటిక్షణమే వారిచే బందీకృతుఁడయ్యెను. పిమ్మట వారివలననే యాతఁడును ఘడియక్రిందఁ తన కెదురైనయువతి సలీం శుద్ధాంతమునందు దాసీవృత్తినుండిన కమలయని తెలిసికొనెను. "కమల" యను నామాక్షరములు చెవిఁబడినయంతనే యాతని మానసాకాశమున మెఱుపు మెఱసినట్లయ్యెను. "ఆ కమలయే యీకమలయగునా? అయిన నామె సలీంశుద్ధాంతమునందలి దాసియెట్లయ్యెను?" ఆతని హృదయము మిక్కిలి కళవళ మొందఁజొచ్చెను.

అనతికాలములో సిపాయి లా ఎం కో ఫ్రెంనిహాయి యొక్క చెఱసాలయందు ... ఆ కారాగృహాధికారి నాతఁడు కమలను గుఱించి ప్రశ్నించెను, కాని విశేషమేమియు నాతనికిఁ దెలియలేదు. ఆమె యొకయంతఃపుర పరిచారికయనియు తన తల్లి మరణించిన కారణమున నామె యిప్పుడు దాసీవృత్తిని బరిత్యజించెననియు మాత్రమే యాతనికిఁ దెలిసెను. ఆ కమలయే తన ప్రేమపాత్రమగు కమలయనియు; ఏకారణముచేతనో యీదాసీవృత్తి నవలంబించెననియు నాతఁడు స్థిరపఱచుకొనెను.

మాఱువేషమున నాతఁడు దేశసంచారముఁ జేయుటయు ఆనాఁడు ఎనుబోతు పదాహతులఁ జావనున్న కమలను తానురక్షించిన వృత్తాంతమును, పిమ్మట ననుదినమును వలయు వస్త్రాహారములను కమల యింటికిఁ దాను బంపుచుండిన సమాచారమును, క్రమక్రమముగ నాతనికి జ్ఞప్తికివచ్చెను. చక్రవర్తి యాజ్ఞానువర్తియై తాను దక్షిణ హిందూస్థానమునకుఁ బోయియుండుటచే నాతఁడామెనువాగ్దనప్రకారము చూడఁజాలక పోయెను. తిరిగి మూఁడుమాసముల పిమ్మట నాతఁడు శ్రీనగరమునుజేరికొని నప్పటినుండియుఁ బ్రతిదినము నాతఁడు కమలకుటీరమునకుఁ బోవుచుండెను. అనతికాలములోనే యవిభేద్యమైన ప్రేమపాశము వారిరువురిహృదయములను బంధించెను. ఇట్లుండ, హఠాత్తుగ నొక్క దినమున నాతఁడు చక్రవర్తియాజ్ఞఁగొని కాశ్మీరదేశమునకుఁ బోయెను. ఇదియే దురదృష్టవంతురాలగు కమల నిచదశకుఁ బ్రారంభము. ఆ మీఁది కమలా వృత్తాంతము పాఠకు... సియే యున్నది.

కాని, తాను పరదేశవాసియై య... ఇంతకాలము కమలానుమారముఖ... దూరస్థమై యున్నను, ఆరాజపుత్రుఁ... లను మఱువలేదు. కాశ్మీరమునుండి... చ్చిన యనంతర మాతఁడు శ్రీనగ... కించెను. కాని యాపర్ణశాల కుటుంబ... చ్చుటలేదు. కమల వృత్తాంతమేమి... నికిఁ దెలియలేదు. ఈ యుదంతము... నొక్కటొక్కటిగ, అంధకార... యూకారాగృహము సందాతని స్మృ... గోచరించెను. "కమలయెచ్చటనున్న... మెను మఱలఁజూడఁగలనా? ఆమె న... న్నదా? లేక, కఠోరదారిద్ర... సహింపఁజాలక మరణించినదా? ... జరుగును? ఈశ్వరపాలితమగు నీ ... మున తిండికిలేక మరణించిన ప్రాణి ... యును లేదు! ఆమె తప్పక ... నును. కటకటా! నేను నిర్భాగ్యుఁడను!... డను! కారాబద్ధుఁడనైన నేనిఁక నా... సహాయముఁ జేయఁగలను?" అని ... బాష్పవారిపూరితములైనతనకన్నుల... "దైవమా! అకాల మృత్యువును... రక్షించి నాకమల కాధారముఁజూపు... యంజలి మొగిడ్చెను!

ఈశ్వరానుగ్రహమున నచిర... ననే యాతనికి కారాగృహవిముక్తి ... తన మేనమామ యగు మానసింహుని ... త్న విశేషముచే నాతఁడు చెఱనుండి ... ప్రాంతమునకుఁ బోయి యుచిత ... మును ... ంతవఱకచ్చటనేయుండు ... ను. కాని, కమల వృత్తాంత ... మొను జూడకుండ నాతఁ ... నగరము విడచుటెట్లు? ఈయుద్దే ... మాఱువేషమున నాకట్ట ... దే కొన్నిదినము లుండుటకు నిశ్చ ... యించెను.

... కనాఁటి ప్రాతఃకాలమున నాతఁడు ... వనసీమను నేకాకియై విహరించు ... ను. అంత నాకస్మికముగ నాతని యెదుట ... న్యాసినీవేషమున కమలసాక్షాత్కరించెను.

...కస్మికముగ నాతని యెదుట సన్న్యాసినీవేషమున కమల సాక్షాత్కరించెను.

... మరణానంతరము కమలవిరాగినియై సన్న్యాసి... చెను. చూచినంతనే కుమారసింహు నామె ... రించినది. చిరకాంక్షితమైన సమావేశము ... ర్వరకు నీ విధముగ జరిగెను.

కమలను చూచినంతనే ఖుస్రూ మహానందపరవశుఁడై యామెను గౌఁగలించుకొనఁ బోయెను. కాని, కమల యాతని బాహుబంధమునఁ జిక్కక తప్పించుకొని, యాతనితో, "ప్రభూ! క్షమింపుఁడు. తాము రాజపుత్రులు కారనియు మహామ్మదీయాన్వయసంజాతులనియు,తమ ప్రస్తుతనామము కుమారసింహుఁడు కాక ఖుస్రూ యనియు నేనిప్పుడు తెలిసికొంటిని! తొలుతనే తమనిజవృత్తాంతము నాకెఱిఁగించియుండిన, నేను మిమ్ముఁ బ్రేమించుటకే సాహసింపకయుందును. ప్రేమించి యీవిధముగ నగాధమైన యీ దుఃఖసాగరంబున మునిఁగిపోవకయుందును!" అని పల్కి బొటబొట కన్నీరుఁ గార్చెను.

అంత నాతఁడు, "కమలా! నాయనజ్ఞతకు మన్నింపుము! ఆవిషయమై ముచ్చటించుటకు నాకిప్పుడవకాశము చాలదు. నన్ను శత్రువులు వెంబడించుచున్నారు! ఒక్క ప్రశ్నకు మాత్రము నాకుఁ బ్రత్యుత్తరమిమ్ము. నన్ను వివాహమాడెదవా?"

ప్రేమామృతమొలుకుచున్న యీప్రశ్న కర్ణపుటముల సోఁకినంతనే కమలదేహమా

పాదసంస్పర్శమును బులుకిని మహ్యోరు! కీర్తి మకుటమున్ను విడచి, యామె "అయ్యో! నీవు నా కుమారసింహుండవై యుండిన—"

ఖుస్రూ—"కమలా! నన్ను క్షమింపుము! నీవు నన్ను వివాహమాడెదనని చెప్పినను. నా కడవచ్చెదాలును. అమీంద నిక నే ఢిల్లీ సింహాసనమున కేనియు నపేక్షింపను."

కమల—"కుమారసింహా! నిన్ను వివాహమాడెదనని చెప్పుటకే నా హృదయము నన్నుం బ్రోత్సహించుచున్నది. అందుచే నీ ప్రేమాలింగనశాశ్వతానందమనుభవింపం గలను! ఈ ఢిల్లీసింహాసన మధిష్ఠించు మహాభాగ్యమునహితము నే ననుభవింపం గలనను సంపూర్ణ విశ్వాసమున్నది! కాని, ప్రభూ! చిరకాలవర్ధితమైన నామతసాంప్రదాయమును, కులగౌరవమును, నేను కళంకభూతముం జేయంజాలను. వాని నిమిత్తము నేను నా ప్రేమధనమును ధారపోయుటకు సంసిద్ధనై యున్నాను. నా మాతాపితరులు మరణించిరి కాని, వారియాత్మశాంతి నాసౌఖ్యముకన్న వేయిరెట్లధికము. నన్ను క్షమింపుము!" అని బాష్పాకుల నేత్రయై గద్గదస్వరమున కమల మాటలు పలికెను.

ఆమె వాక్యములను ఖుస్రూ సావధానముగ నాలించి, యామె యెదుట మోకరించి, "కమలా! ఇట్టి మహోన్నతాదర్శవిరాజితవైన నిన్ను నేనొక ప్రత్యక్షదైవతముగ భావించుచున్నాను! నీ యంతరాత్మ కిట్టిభంగపాటును కలిగింప నే నిచ్చగింప... యొక్క కోరికమాత్రము నేను ... నను. నా యావజ్జీవనము... మొక్కసారి నీ దర్శనము... గ్రహింపుము!" అనుమాటలతో ... మును విడచి యచ్చ్యుచ్యుం డయ్యెను.

నేటి నుండియు ఖుస్రూ హృదయ... దొక గొప్పపరివర్తనము జరిగెను. ఇప్పు... నికెట్టి యైహికభోగాశక్తియులేదు. ఢిల్లీ... సనాపేక్షయు సంపూర్ణముగ నశించెను... తమునందు దాతనికి విరక్తి పొడమెను. ... మయు, శ్రేయోభిలాషియు నగు ... హుని యాజ్ఞానుసార మాతండు... మునకుం బోలేదు. తిరిగి నగరం ... నాతండు బందీకృతుండై గ్వాలియ... గృహమునం దుంచంబడెను ... పు లాచెరసాలయం దాతండుగడపెను. ... తరము రాజాజ్ఞచే నాతండు చంపం... హంతకుల ఖడ్గాహతులచే నాతని దే... చీల్పంబడుచున్న సమయమున, నాత... గూడ నొక యువతీమణి సహితము బలి... చంపుటం గాంచి యెల్లరును విస్మి... కడప్రాణముతో ఖుస్రూ ఆమెనుంజూచి ... వ్వరవు?" అని యామె నడిగెను. ... కామె కొనయూపిరితో మందహాస... యుచు, "కుమారసింహా! నేను క... ఇదియే మన వివాహము! ఈ హంతకు... ములే మనలను గూర్చినవి!" అనిపల్కి... ములు విడచెను.

హాహాయి

లీలలు

నాళము కృష్ణారావు గారు

... చిన్ని ... బిల్లలాడ
... చేతులు ... కొట్టుచు త్రిప్పి
... చేయు ... దగలు
... యెన్ని జన్మముల కైన?

... గ నడుగు లిడుచు
... నాకము నట్టి
... యడుగు నీముగుదతనము
... శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

... సీతో ... ముచ్చటింప
... నచియించ, నే దటాలునను లేవ,
... నీ నవ్వు నేజాణతనము
... శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

... మీద నున్నది యేదో' యనుచు
... తడబడి నే నల తడవి కొనంగ,
'... వ్వరి' నవెడు నీ గడుసుతనము
... శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

...నుండియె నే నింటి కేగుదేర
... పుచాటున నల్లన దాగియుండి
... దోబూచులాడు టక్కరి తనంబు
... శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

...ముగ నేను నిద్రింప, గడ్డమునకు
... నంటించి మెల్లన నన్ను లేపి
... యద్దంబు జూపు నీకొంటెతనము
... శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

...వరు మేడువరకును, నీ వేడ్చితేని
... జలజల నీలాలుగాఱు' ననుచు
తమ్ముని నీవు జోకొట్టు హాయాయలు
... శక్యమె యెన్ని జన్మముల కైన?

కమ్మ... యు బువ్వయు కందికప్పు
కలిపి ... గా పాలించి కడుపునింప
గోరుముద్దలు దినిపించ గారగించి
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వరింక?

'పండు ... యమ్మ గుమ్మడిపండు' లనుచు
నెత్తికి నన్ను నిడుకొని నేను కేక [గ, ...
లిడంగ, 'వెల యెంత' యని యమ్మ ...
నవ్వి నన్నలరించువా రెవ్వ రింక?

నవ్వులాటలకు నినుం దల్లి నొవ్వనాడ,
'అమ్మ! నీపని పట్టింతు' ననుచు నన్ను
జేరి బుడిబుడికన్నీరు చిందువారి
నేడ్చి నన్నలరించువా రెవ్వ రింక?

'ఎచటి కేగుచు నుంటివి, యేను వత్తు'
ననుచు పరుగున నా చెంత కరుగుదెంచి
చిట్టిచేతుల నాకాలు చుట్టి పెనంచి
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వ రింక?

'వెండిగిన్నియ నుంచితి వెన్న బువ్వ
పసిడిగిన్నియం బోసితి పాలు పెరుగు,
ఆరగింపర జాబిల్లి' యనుచు పాడి
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వరింక?

'ఔరా! అబ్బాయితలమీద గోరువంక
చెప్పకుము చెప్పకుము నీవు చిట్టిపాప!
చెప్పితే నీముకన్నులు చెడు' నటంచు
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వరింక?

ఒప్పులాలుకంగ 'ఒప్పులకుప్ప' లాడి
మోకరు మారంగ 'దాగుడుమూత' లాడి
వేడుకలు మీఱ 'గుజ్జెనగూడు' లాడి
ఎలమి నన్నలరించువా రెవ్వ రింక?

దీపావళి

(చిత్రసంభాషణ)

శ్రీ మాగో మఠంబ శ్రీనివాసాచార్యులుగారు

౧

నాకు పండుగ [illegible] కేవలము [illegible] పిండివంటలు [illegible] క్రొత్తబట్టలు కట్టు కొని షికార్లు చేయవచ్చుననియే కాదు. ఆయా పండువు లేర్పడిన దాని పెద్దల కోర్కెలు ఫలించేలాగు నడుచు [illegible] నా [illegible].

[illegible] దీపావళి పండుగ లున్నదనగానే ఆపండు గనుగూర్చిన విశేషాలన్ని [illegible] కొని ఆనాటి కార్యక్రమ ముసంగతి ఆలోచింపుకొనుట [illegible] ఆరంభించి నాను. నే నెల్లూరు జాతీయ మహావిద్యాలయములో చేరి మూడేండ్లయినదేమో! అప్పటికి నేను చదువుచున్నది ఏడవతరగతి. మాకు నరక చతుర్దశి, అమావాస్యయు సెలవు దినములే. అయినను నేను త్రయోదశినాటి మధ్యాహ్నము కూడ బడిమానినైచి బజారులో దీపావళి విశేషములు చూచుటకు బయలుదేరినాను.

మధ్యాహ్నము మూడుగంటలయినది. నేను బజారు వెళ్లి చూచితినిగదా, ఏమి చెప్పుదును? కళ్లు చెదరిపోవున ట్లన్నికొట్లును బాణసంచులతో నిండియున్నవి. రెండు మూడుగంటల కాలము బజారంతయు తిరిగి తిరిగి విసిగి యొక పెద్దకొట్టియెదుట క్రొత్తగా ఎత్తబడిన తడకకు నిట్రాడుగానున్న ఒక వెదురుకర్ర నానుకొని చుట్ట పట్టల చిత్రాలన్నియు జూచుచు నిలుచబడినాను. చాలు గూరి జనముకూడావచ్చి సీమటపాకాయలు, మతాబాలు అగ్గిపెట్టెలు, జపాను కాకరపువ్వు వత్తులు, మతాబా తీగలు మొదలైన వింతవింతవస్తువులుకొని పట్టుకొనిపోవు చున్నారు. అదిఅంతయు [illegible] దృష్టితో చూచుచు నిలువ బడినాను [illegible] అప్పుడు [illegible] నా [illegible] [illegible] రకాల [illegible] లో [illegible] ఇంకొక [illegible] జనాలు.

ప్ర—[illegible] కొట్లలో [illegible] ఇంకేమి విశేషము [illegible] ఎందు కురా?

జ—[illegible] విస్తారముగా కొందురు [illegible]

ప్ర—[illegible] కొందురు ?

జ—వింతవింత రకాలెన్నో ఉండునుగాన.

ప్ర—[illegible] సత్రయుడేకే స్వర్ణ[illegible] గం[illegible] కారణం [illegible] నవాబులో చేసిన [illegible] కులు [illegible] ఎందుకనకి [illegible] విశేష [illegible] కొనవలెనంత తెలివితక్కువ [illegible]

జ—[illegible] చేయుటకి [illegible] లక్షణమ్ములని. ఏమిటో ? కార్యముగాని [illegible] శేము విశేషము లేదా యేమిటి? [illegible] పెట్టినట్లు ఇవి తగలబెట్టుచున్నారు కాని [illegible] లలో పెట్టుకొని దాచుకోవడము [illegible]

[illegible] కొట్టులో [illegible] తాటాకుటపాకాయ, అదివచ్చి సరిగ్గా [illegible] 'ఠాం' అని పెద్ద ధ్వని చేసినది. [illegible] నేను ఉలిక్కిపడినాను. నా అర్థములేని ఆలో తలుచుకొన్నా నాకే నవ్వువచ్చినది. నవ్వుకొని [illegible] పైపులు [illegible] లోపల [illegible] [illegible] వెలిగించిన [illegible] చేతిలో పట్టుకొని [illegible] అడ్డ[illegible]

[illegible]మము]

[illegible]

[illegible] చూచుచున్నాడు.

[illegible] "ఆహా! దీపావళి [illegible]" [illegible] అనుకొన్నాను. రేపువచ్చి [illegible] నేను [illegible] వచ్చుచున్నాను.

[illegible] అప్పటి [illegible] ఇల్లు [illegible] [illegible]సినది. నా [illegible] సత్యనారాయణ [illegible] [illegible] యుండి [illegible] దానిలో నా [illegible] [illegible] వినాము.

[illegible] అనుకొన్నాను. కేవలము [illegible] బాణసంచా కొనుక్కొనుటకు— [illegible] ?

[illegible] నేనేకాదు, మనతర [illegible] బాణసంచా కాల్చడము మాని [illegible] నిశ్చయము చేసికొన్నాము.

—(ఆశ్చర్యముతో) ఇదేమిప్రారబ్ధము! విదేశపు బాణసంచా మానితే మానవచ్చునుకాని—స్వదేశపు [illegible]టికేమి ?

— ఏదీ కాల్చకూడదు. మనవ్యాకరణమాస్టరుగారు [illegible] ఆపండుగ పుట్టుపూర్వోత్తరా లన్నియు చెప్పినారు. ఇప్పుడు మనమున్న స్థితిలో బాణసంచా కాల్చుట ఎంతబుద్ధితక్కువో మాకు బాగుగా తెలి [illegible]నది.

ఆమాట వినగానే నామనస్సు చివుక్కుమన్నది. [illegible]ముగా నాకా మేస్టరుగారిమీద కోపము [illegible]వచ్చినది.

[illegible]—ఆయనమాయలోపడి మానితే మీరు మానండి. నేనుమాత్రము మానను. ఏడాది కొకసారి గాలిని [illegible] మనవాళ్లుపెట్టిన ఈ పండుగమాను [illegible] !! ఎంత తెలివితక్కువ !

అనుకొని [illegible] పోయినాను. [illegible] [illegible] వచ్చి [illegible] [illegible] యున్నదేని [illegible] నాను.

[illegible] సరిగా [illegible] తెల్లవారినది. [illegible] నా [illegible] "ఈ [illegible] ఆ మేస్టరుగారి [illegible] బడకుండి దీపావళినా [illegible] బాణసంచా కాల్చితీర వలెను" అని నిశ్చయముచేసికొన్నాను. కాని ఆరోజు సాయంకాలము మాబడిలో [illegible] హితులతో [illegible] కొనుటు. ఇట్టే ప్రక్కను చూచితినిగదా; చేతి [illegible] నిలుచుకొని నిలువబడి [illegible] వ్యాకరణ మేస్టరుగారు ప్రత్యక్షమైనారు. నాకు [illegible] "నా [illegible] కెందుకు ఈభయం. ఆయన ఎన్ని చెప్పినను నేను [illegible] గను. మనస్సు నిల్లరాయిగా చేసికొందును" అని నాకు నేనే ధైర్యము చెప్పుకొన్నాను. ఇంతలో మా తరగతి [illegible] ముందుకువెళ్లి "పంతులుగారూ! [illegible] బాణసంచా కాల్చడము మానడట. హరి నరసింహమూర్తి బాణసంచా కాల్చడము మానడట. [illegible] హరబ్రహ్మాదులు [illegible] నాచేత మాన్పించలేరను చున్నాడండి" అన్నాడు.

"అతనిమాట [illegible] రేపు నీవేమి చేయుటకు నిశ్చయించుకొన్నావు?" అన్నారాయన. ఆ పిల్లవాడు "నేనెంతమాత్రము కాల్చను. అసలు మా యింటిలోనికి బాణసంచా అన్నమాటే రానివ్వ" నన్నాడు.

అప్పుడిద్దరుమువ్వురు కుర్రవాళ్లు ముందుకు వచ్చి "పంతులుగారూ! [illegible] మళ్లీచెప్పండి! నిన్న మేము విన లేదు. మేముకూడ బాణసంచా కాల్చుట మానివేయు దుము" అన్నారు.

ఉపాధ్యాయులు నావైపుతిరిగి "ఏమి నరసింహ మూర్తీ! చెప్పుచున్నావా?" అన్నారు.

నాకు ఇష్టములేకపోయినను వెంటనే "చెప్పండి" అనుమాట నా నోటినుండి జారివచ్చివేసినది.

[illegible]

"మీరు నాకు భయపడికాని, తొందరపడి కాని నేను చెప్పినట్లు చేయుమనుకొందుమని మొగమిచ్చకపు మాటలు చెప్పవద్దు. నిశ్చయముగా అడిగిన మీరు తోచిన సంగతులన్ని చెప్పుకొని మనస్సు మార్చుకోవలసిన దుండిన మార్చుకొనుడు. ఎవరో మనుకొన్నమనకే నీ తప్పుపని చేయకూడదని చెప్పే మొండివాడు ఎందుకుపనికిరాడు. ఎన్ని ప్రయత్నమైన చేసి చెడుకోరికలను చెడు అలవాటులను తరిమినైచి మన మనస్సులు బాగుచేసుకొనుటకొరకే మనమీ ప్రపంచమున మనుష్యులుగా పుట్టినామన్న మాట మరచి పోకుడు."

నేనూరకుండలేను "ఏమండీ మేష్టరుగారూ; మంచి వని తోచినపనులన్ని మనము చేయగలమా? చెడ్డని పూర్తిగ మానివేయగలమా! చదువుకొనే పిల్లలు బ్రహ్మచర్యవ్రతం పూని కారపుతిండ్లు మాని మునులవలె నిష్ఠగా ఉండవలె నన్నారుకదా? ఈకాలములో ఎవరైన ఆలాగున ఉండ గలరా?" అన్నాను.

పంతులుగారు అన్నారు. "అబ్బాయీ! నూతిలో కప్పలాగున ఉండటు నీవంటివారే అనుకోకు. ఏకాలములోనైన మంచిచెడ్డ లుండకమానవు. నీవు అహమ్మదాబాదు సబర్మతీ ఆశ్రమమునకును హరిద్వార గురుకులాశ్రమమునకును పోయిచూచినట్లయితే అక్కడ చదువుకొను పిల్లల నిష్ఠకు నీవు చాల ఆశ్చర్యపడెదవు. అట్టి దీక్షగలవారక్కడ నీకు వందలకొలది కాన్పింతురు. దేవునిదయ ఉన్నట్లైతే పవిత్రచరిత్రులైన మనపాఠశాల ఉపాధ్యాయుల మంచిబోధలవలన మీరును చిత్తసంశుద్ధి పొందినవారై మన మహావిద్యాలయమును ఆంధ్రదేశమున కంతటికిఆదర్శప్రాయంగా ఉండేలాగున చేయగలుగుదురు.

ఈమాటలు వినగానే నాకెంతో సంతోషము వచ్చినది. "ఆలాగున జరిగించుటే మనము జన్మమెత్తినందుకు ఫలము" అనుకొన్నాను. ఉత్సాహముతో తలఊపుచు "చెప్పండి. చెప్పండి. కథ" అన్నాను.

౨

పగలు నాలుగుగంటలు కొట్టేమిన్నప్పు ... కథ ప్రారంభించినారు. ...

మనదేశములో ఇప్పుడు జరుగుచున్న గాంధిగారి ... నిరాకరణ కథకును సంబంధము కలిపిచెప్పిన ... పూర్తియై నేను తెల్లబోయినట్టి ఆకాశ ... ఊహలతో ఇంటికి వెళ్లబోయేసరికి రాత్రి ... పోయినది.

ఎంత ఆలస్యమైతేనేంగాని నాకుచాల ... సంగతులు తెలిసినవి. దీపావళిపండుగ ... పూర్తిగా తెలిసిపోయినవి. నాకు తెలిసిన సంగ... యు మనతెనుగుదేశములో ఉన్న పిన్న పెద్ద ... తెలిసేలాగుచేసి ఈ బాలసంఘమువిచ్చి ... నాకు గట్టిపట్టుదల కలిగినది. ఏ మంచినిజమైన ... లో వ్యాపించవలెనంటే మాబాలులకంటె ... త్వరగా అవుతుందని. మా పంతులుగారి "ముందు నీవుచేసి, తర్వాత నీస్నేహితులచేత ... అక్రమముగా లోకమెల్లవ్యాపించు" నని ... వారు చెప్పినది కొంతవరకు నిజముకాని నా... సంగతులన్నియు నావంటిపిల్లలకు తెలి... వారు వెంటనే మాబడిపిల్లలవలె చేయడము... పడుదురని నాకొక గట్టినమ్మకముున్నది. అంతే... మనస్సులో బాగుగా నాటుకొనిపోయిన ... ముఖ్యమైన సంగతులు మాత్రము పిల్లలకు ... నేనిందు వ్రాయుచున్నాను. మిగిలినవి మీకే ఆలో... తెలిసికొండు.

పదునైన పెద్దకోరలు. పొడుగయిన ... ముగల గిట్టలు. పొట్టితోక. ఒడలునిండ జూలు, ... గానే గుండెబ్రద్దలయేలాగు భయంకరమైన ... అవతారమెత్తినాడు విష్ణుమూర్తి. ఎత్తిఏమిచే... అన్నిలోకాలు గజగజవణకిపోయేలాగు మొదట ... ఘుర్ఘురించినాడు. వెంటనే చిన్నగాపోయి హిర... క్షుని గుండెలలో ఒక్కపోటుపొడిచి పడగొట్టి ... తో ఒడలంత చీల్చివైచి గిట్టలతో పట్టించి ఆ రక్త... సాములో రెండుసార్లుపొర్లి తోకత్రిప్పుకొనుచు ... కుపోయి కనబడిన దుష్టరాక్షసుల నందరిని ...

... కోపమునొందిన కోపదేవతలాగు ... నిలువబడినాడు. ... తాను చేసి ...

... వారినిచూచి ఆ... యిన భూదేవిని ... నాడు. ... అంతతా ననాకారము తాల్ప ... భూజనులంతా విష్ణుమూర్తి చేసినపనికి ... పొగడిచినారు. "దురాత్ములైన రాక్షసులను చంపి ... సౌఖ్యము కలుగజేయుటకు నీవంటి అద్భుత ... మునుగల రాజులే మాకు దయచేయవలె" అని ... పట్టినారై హరిని కోరినారు. "నావంటి ... మూర్తి ప్రాణులను చంపడమునకే కాని ప్రజలను ... ముపకు పనికిరాదు" అన్నారాయన. వాళ్లు ... గట్టిపట్టుపట్టినారు. హరి దయాసముద్రుడు. ... మాయమైపోయినాడు

... వారి కోరికకు ఫలముగా నరకుడు పుట్టి ... వానిపరాక్రమము చెప్పశక్యముకాదు. పెద్ద ... పులనున్నట్టే లోకమునకంతకు చక్రవర్తి ... డు. ఎంతబాగుగా పరిపాలించినాడు అనుకో ... ! త్రాగుబోతులు, జూదగాళ్లు, దొంగలు, హంతకులు, కులద్రోహులు, దేశద్రోహులుకూడా ... నిగా తిరుగుచు నరకుని ప్రాపకమువల్ల హాయి ... రికేవారు. కాని, ఇంకను ధర్మమేనమ్ముకొని ... ననమన్న సత్యకాలపుశాస్త్రికిమాత్రము కష్టాలు ... లు తప్పినవికావు. "మనకీ కష్టమెందుకు? నలు ... నారాయణా. ననమూ అధర్మముగానే ... తీరిపోతుంది" అని మిగిలినవాళ్లుకూడా ఒక్కొ... అధర్మపరులైపోయినారు. అంతా ఒక్కటకమై ... స్వసౌఖ్యంకోసము పొట్లాడుచు కొట్లుకుక్కల ... వెలసేసినారు ప్రజ. భూలోకమంతా నరకలోక ... యినది. నరకుడును ఆయన పరిజనులును చేసే ... గాలు చూచితే ప్రజలందరికి అసహ్యము వేసినది. ... ధర్మమూర్తిగా లేనియెడల రాజ్యానికెంతనష్టమో ... బాగుగా నాటిపోయినది. అయితే ఏమిచేయ... మనసార చేసికొన్నపనికి? ఎంతవిచారించితే ఏమి ... ము? అప్పుడు రాజ్యములో వింతవింత మార్పులు ... కావలెనో అన్నీ ప్రత్యక్షమైనవి.

... లోకములోనున్న ... మాపాయే ఇది. ఒకసారి జరిగిన సంగతులవంటివే మరలమరల జరుగుచుండడము స్వభావము. పాశ్చాత్యసామ్రాజ్యము ... మనకంద ... కలిగించినది. కిప్పుడు ఈ శోకములలో ...

గాంధిగారు పుట్టి ... ము, భయము, ... మొదలైనవి పోగొట్టి ప్రజలందరిని ధర్మమందు భక్తిగలవారినిగా చేసి వారిబాధలు పోగొట్టడమునకు శ్రీకృష్ణమూర్తి ... లో అవత రించినాడు. ... ఇప్పటి మనగొల్లలతో సమానము. ఆకలములో పుట్టినాడుగనుకనే ఆయన ... స్వజనుల కందరికి తెలిసేలాగున ధర్మబోధ చేయగలిగినాడు. ఆయన ముఖ్యముగా చెప్పినదేమంటే "మంచిపనులన్నీ మీరుచేయండి, ఫలం కలుగునన్న ఆశతో చేయవద్దు. దేవుడనైన నేను చేయుమన్నానని నాయందుభక్తిచేతనే చేయండి. పనిచేయుటమే మీవంతుగాని ఫలముతో మీకక్కరలేదు. అది కలిగించేవాడను నేనే. ఆ భారము నాకు వదలిపెట్టి మీపనిమీరు మీరుచేయండి"

దేశాలన్నీ తిరిగి ఇంకా అనేకఉపన్యాసాలిచ్చినారాయన. "దైవాంశతో పుట్టిన మహానుభావుల మంచి బోధలువిని మనస్సులు మార్చుకోలేని నిర్భాగ్యులకు కఠిన చిత్తులకు నరకుని పరిపాలనలో కష్టాలు పొందుచు తమ హక్కులన్నీ పోగొట్టుకొనడమే శిక్ష. మీ కిప్పటికైనను పశ్చాత్తాపానికి ... "నిజముగా మేము ధర్మమే నమ్మినాము. అధర్మము మాకక్కరలేదు." అని దైవసాక్షిగ చెప్పగలిగినట్లయితే ఈక్షణమునుండియే నరకుని ఆశ్రయించుట మానివేయండి. మీరందరు ధర్మమే నమ్ముకొని ఉంటే ... వెలుగులుతుంది. ... సుఖముకోసము అమూల్యమైనధర్మమును అమ్ముకోకండి. మిమ్ములను నరకుడు బెదిరించునే కాని చంపలేడు. మీకే నిజంగా ధర్మదీక్షవుంటే అతడుచేసే అపచారాలన్నీ మీపాలిటి ఉపచారములై పోకమానవు. ఒకవేళ చంపుతాడే అనుకోండి. ఎవరిని చంపుతాడు? మీ ఆత్మలకు చావులేదు కదా! ఈశరీరం పోగొట్టునా? అది పోతే మీకు మరీమంచిది. ఒక్కధర్మముతప్ప ఈ జన్మములో మీరు సంపాదించుకొన్న వేవీ మీతోరావు. ఆధర్మము మీదనే మీ ముందుజన్మముయొక్క సౌఖ్యమంతా ఆధారపడియుండును. కనుక ధర్మముకాపాడుటకోసము ఎంత

[illegible] ఒక [illegible]

అయన [illegible] ప్రజల [illegible] ప్రవేశించి [illegible] అత్యుత్సాహ [illegible].

ఈవిధమున [illegible] నరకుని [illegible] శ్రీకృష్ణుడు [illegible] మొదలుపెట్టినాడు.

దారుణమైన [illegible] శ్రీకృష్ణుడు అనేకచోట్ల సభలు జరిపి ప్రజలందరికీ బాగా పురి యెక్కించినాడు. [illegible] తీర్థప్రజలారా బయలుదేరి [illegible] పవిత్రమైన ఆనీటిలో స్నానాలు చేసి [illegible] అంతా ఒక్కసారిగా సూర్యభగవానునకు [illegible] "దేవుడు [illegible] మొదలు ఈ నరకునకు [illegible] సహాయము చేయము. తిండిలేక ప్రాణము పోయినను కానీ, [illegible] ఆశ్రయించుటకు సిద్ధపడము. [illegible] కోయుచున్నను సరే అహింసను వీడము. [illegible] ఓ కర్మసాక్షియగు భగవంతుడా! మేము [illegible] యెడల నీవంపెడి కిరణములచే మమ్ములను మాడ్చివేయుమా!" అని ప్రమాణములు చేసి, [illegible] పంచభూతములను తలచుచు దృఢప్రతిజ్ఞలు పట్టిరి.

౩

నరకరాజ్యములో [illegible] ప్రార్థనలు, హరిభజనలు [illegible] జరుగుచున్నవి. కొందరు దేశభక్తులు అనేకచోట్ల ప్రచారము చేయుచు శ్రీకృష్ణుని దివ్యబోధ అనే అమృతవర్షమును జనుల హృదయక్షేత్రముల మీద కురిపించుచున్నారు. కొందరు చాలా నియమముగలవారై నిద్రాహారములు మాని తపస్సు చేయుచు స్వార్థపరులను [illegible] పాఠాలు నేర్పుచున్నారు.

[illegible] తిరిగి [illegible] ప్రజాశక్తికి [illegible] తేనేమి? [illegible] పూర్తిగా [illegible] ప్రోత్సహించినాడు. స్వార్థపరులు [illegible] మొదలుపెట్టినారు. [illegible] ఏకపుత్రుడు [illegible] నాశనము [illegible] శ్రీకృష్ణుని [illegible] ఖండించుచు [illegible] చున్నాడు.

"శ్రీకృష్ణమూర్తి దైవాంశతో పుట్టిన [illegible]. కులము [illegible] ఆయన యదుకులమున [illegible] సంసారములో నుండియు మోహమున [illegible] భార్యలమధ్య [illegible] నుండగలిగినాడు. భక్తియు [illegible]. వేదము చదువని [illegible] అని ఆయన ప్రత్యక్షముగా చూపుచున్నాడు." అని భక్తిపరవశుడై [illegible] ములు [illegible] అతడు చెప్పే సంగతులు [illegible] లను [illegible] కరగించివైచుచుండెను.

[illegible] కావలసినన్ని అస్త్రశస్త్రములు [illegible] కాని, [illegible] పరిపాలనను [illegible] ఏమీ పనికిరాలేదు. శ్రీకృష్ణుడు దేశస్థితి అంతా [illegible] చుచే ఉన్నాడు. చాలామంది ప్రజలు [illegible] పోయినారు. తిండి, బట్ట, దీపము, ఇల్లు ఒక [illegible] అన్నీ [illegible] పోయినవి. ప్రత్యక్షంగా నరక [illegible] అనుభవించుచున్నారు. కాని, ఒక్కడైనా [illegible] యముకు [illegible] లేదు.

భూదేవి దీనావస్థచూచి రుక్మిణీ సత్యభా [illegible] చాలా విచారించినారు. ఒకనాడు సత్యభామ [illegible] చీరచెరగుతో [illegible] శ్రీకృష్ణునివద్దకు వచ్చి ఏదైనా [illegible] అవతారమెత్తి [illegible] భూమిని రక్షించమని [illegible] ప్రార్థించెను.

"ఏ [illegible] అక్కరలేదు. నరకుడు [illegible] ముచేత బలమంతయు పోగొట్టుకొని శవమై పోయినాడు [illegible]

[illegible] సులభముగా [illegible] శ్రీ [illegible] సత్య [illegible] చున్నాడు. [illegible] శ్రీకృష్ణుడు [illegible] తేనేమి శ్రీ [illegible] సత్యభామతో [illegible] యుద్ధము చేయించి [illegible] సత్యభామ సంతోషపెట్ట [illegible] పరాక్రమము [illegible]

శ్రీకృష్ణ [illegible] యుద్ధము జరుగుచున్నది [illegible] ఏమో! [illegible] సందేహ [illegible] నరకుని పక్షమువారలకు [illegible] లేకపోయినది. [illegible] తిరిగేవన్నా [illegible] యుద్ధము చేసి [illegible] వచ్చిపడినది. శ్రీకృష్ణుడు [illegible]. ఇంక చెప్పేదేమి! "శ్రీ [illegible] విధివిరామము లేదు. [illegible] శ్రీ [illegible] అనే భేదము లేకుండ అంతా [illegible]. ఒకటే రెండు [illegible] ఉండే బకెట్లు, [illegible] ఖంగుఖంగున [illegible] ఆకాశము నిండిపోయినవి. [illegible] సంతోషమునకు [illegible] లేమి [illegible]

[illegible] సత్యభామతో కూడి [illegible] వచ్చినాడు. అప్పుడు ప్రజలు [illegible] స్వాగత

[illegible] శక్యముకాదు. ఆనందోత్సవమును [illegible] నరకుని [illegible] శ్రేష్ఠమైన [illegible] ప్రజల [illegible] శ్రీకృష్ణుడు, సత్యభామతో [illegible] తన నగరమునకు వెళ్లిపోయినాడు. [illegible] దేశభక్తులు [illegible] చేయించిన ప్రతిజ్ఞ [illegible] దినములు, [illegible] చేయించిన [illegible], దీపములు ఏర్పాటు చేసిన [illegible] నదే.

ప్రజల ఆనందానికి పరిమితి లేదు. అందరు తమ గృహములు [illegible] కలకలలాడు [illegible] అలంకరించినారు. [illegible] ఉపవాసాలున్న జనులందరు [illegible] వంటలతో భోజనాలు చేసినారు. పరిమళము [illegible] తాంబూలాలు వేసికొన్నారు. క్రొత్తబట్టలు కట్టినారు. [illegible] సుగంధద్రవ్యాలు [illegible] కొన్నారు. [illegible] దినములలో ప్రతివారు ఇండ్లలోను వాకిండ్లలోను [illegible] దీపములు పెట్టి రకరకాలవెలుగులుగల బాణసంచాలు కాల్చి తమ సంతోషము వెలిపుచ్చినారు.

ఆ సంతోషసమయము శాశ్వతముగా జ్ఞాపకముందుకొని వచ్చే తమ సంతతివారికి పశుబలమును నాశనముచేసే సాధనము తెలియపర్చుటకే అప్పటి ప్రజలీ దీపావళి పండుగను ప్రతిసంవత్సరము చేయనారంభించినారు.

౪

ఎంతో కాలమునుండి మనము జరుపుకొనుచు వచ్చిన ఈ పండుగయొక్క అంతరార్థము గ్రహించి ఆ ఫలితమును పొందవలసిన మహాభాగ్యము మనకింకను లభించలేదు. దాదాభాయి, గోఖ్లే, తిలకు, దాసు, మొదలగు మహానుభావులెందరో మనకు స్వరాజ్యమును సంపాదించుటకై కావలసినంత ప్రయత్నించి విఫలులై చనిపోయినారు. శ్రీకృష్ణుని అపరావతారము మహాత్మ గాంధిగారు త్వరగా స్వరాజ్యము కలిగించుటకోసమై విసుగు, విశ్రాంతి లేకుండ అనేకబాధలు పడుచున్నారు. ఇప్పుడు మనము నిరాడంబరముగ జీవించుచు స్వరాజ్యసంపాదనకై విడువకుండ కృషిచేయుచు భగవంతుని అను

[illegible]మున్నది గ్రామములు [illegible] నేచియున్నాముక [illegible] [illegible]లముగా వనిత [illegible] తెలియకేయు [illegible] పండుగను [illegible] సౌఖ్యకరమైన పూర్వ యుగములో [illegible] [illegible]మైన అర్థమున్నదా!

[illegible]నను దేహపవిత్రమును ముఖ్యమని [illegible] [illegible]యని మైపాయికే జ్వరపీడితుడై [illegible] [illegible] అంకాళ్ళులు చేయుచున్న [illegible] [illegible]పడిన మన మేమందుము? మన మిప్పుడు జయ[illegible]పించే ఫిరంగులవంటి టపాకాయలను [illegible] [illegible]నని వెల్లడించు సంతోషకాంతి [illegible] [illegible] మతాబాలు మొదలైనవియును కాల్చు [illegible] పిల్లలచేతు!! దేవగణము [illegible]నలను జూచి [illegible]? మన పితృదేవత లెంత పరిరక్షింతురు?

[illegible] నిమ్మళించినవా డారోగ్యస్నానము చేయు [illegible] తీవ్రమైన వ్యాధిచేత పీడింపబడి [illegible] [illegible]భాగ్యకి ఆరోగ్యస్నాన మేమందు? [illegible] [illegible]తిరెలకేనరోగి "ఆహా! నా జన్మ [illegible] [illegible]యినది. ఇప్పుడు నేను లేచి పరు[illegible]త్తెన. [illegible]! [illegible] డెంతసౌఖ్యముగా నున్నది?" అని [illegible] నప్పు [illegible]మాత్రమున అతని బంధువులు సంతోషింప [illegible]రా! [illegible] వైద్యునకు రోగి జీవించునను ఆశ [illegible] [illegible]!

[illegible] స్వరాజ్యము వచ్చినట్లైతే మన [illegible] [illegible]కాల్చినను మనసంతోష [illegible] [illegible] వెల్లడించినను మంచిదే. పూర్వ మెప్పుడో మన[illegible] [illegible]చిపరిపాలన [illegible] [illegible] [illegible]కొనుచు కూర్చుండుట మనకేమి లాభము! వా[illegible] [illegible]పలు అంతరింప జేసికొన్నారో తెలిసి [illegible] నడుచుకోవడము మనధర్మము కాదా?" అని [illegible] ఎన్నో ఉపమానములు చెప్పుచు ఆయన ఈ [illegible] నాడు ప్రస్తుతస్థితిలో టపాకాయలు కాల్చు [illegible] [illegible]తక్కువో పరమమూర్ఖునికైన తెలిసిపోవ [illegible] [illegible]నచిత్తుని మనస్సైనను కరిగిపోయి [illegible] [illegible]నను ఇంకొకగంటసేపు అనేకసంగతులు బోధించి [illegible] అంపటి సందేహాలు పోగొట్టినారు. [illegible] [illegible]యు పరిశుద్ధి పొందినవి. అప్పుడు [illegible] [illegible] వెళ్ళిపోయినాము.

ఇంటికిపోవునప్పు[illegible] నాకొక [illegible] [illegible]. "ఆహా! [illegible]ములో [illegible] [illegible]ను ఎంత బలవత్తరముగా [illegible]కొనిపో[illegible] [illegible] "[illegible]! మీకులాల్లా [illegible]గా మిగిలిన [illegible]కాయ [illegible] [illegible]కావంగులు!" అని అతిదీనస్వరము[illegible] [illegible]కొని కాల్చ [illegible] సంతోష[illegible] [illegible]! ఈ పనికిమా[illegible]న టపాకాయలకు [illegible]యు ప్రతివాడు [illegible] అనుకొని [illegible]స్వరాజ్యనిధికి ఇచ్చినేని ఎంతబాగుం[illegible] [illegible]రను మనదేశములో ఈ టపాకా[illegible] [illegible]కోటి ఏబదిలక్షల రూపాయలకంటే [illegible] [illegible]మన్ననిగదా విన్నాను. ఇంతడబ్బు [illegible] పెట్టుచున్న దీపావళిపండుగ, స్వరాజ్యము[illegible] [illegible]యు సద్వినియోగము చేయునంత పర[illegible] [illegible]గా మారిపోయినట్లైతే [illegible]సంవత్సరమునకు [illegible] [illegible]మున కార్యము [illegible]యున్నది? మన [illegible] కృషి చేసి యీదీపావళి[illegible] స్వరాజ్యనిధి [illegible]నిధి మొదలైన [illegible] వసూలుచే[illegible] [illegible]లో కార్యోత్సాహము వృద్ధి[illegible]ంచి దీపావ[illegible] [illegible]గా చేసిన బాగుండును. ప్రస్తుతము [illegible]శాలవారిచే [illegible] ప్రతిసంవత్సర[illegible] [illegible] చందాలు వసూలుచేయుచున్నారు. [illegible] మిగిలె మొదలు పదివేల[illegible] వారికి [illegible]

దీపావళికి [illegible]లక్షల రూపా[illegible] [illegible]వ్యయముచేసే మనదేశములో స్వరాజ్య సం[illegible] [illegible]మైన జాతీయవిద్య [illegible]శాల [illegible] [illegible] వేల రూపాయల చొప్పున ఒకకేయి [illegible]శాలల[illegible] [illegible] సంపాదింపలేకపోతే — ఈమాత్రము [illegible] ప్రజలలో పుట్టించడము మనకు చేతగాకపోతే — [illegible] స్వరాజ్యము ఏలాగువచ్చును? స్వరాజ్యనిధి [illegible] కాయ సరదాపాటి లేకపోయెగదా [illegible]ళ్ళకు" [illegible]మేమో ఆలోచించుకొనుచు సం[illegible]హృదయ[illegible]తోనే నేనిల్లు చేరినాను.

ఇంటికిపోయి [illegible]నప్పటికి నా అన్న[illegible] అప్పుడే నాల్గురూపాయల [illegible] [illegible]కొని తెప్పి[illegible] [illegible]నాడు. అవిచూడగానే నేనెంతో [illegible] [illegible] అన్నయ్య [illegible]. [illegible] గాంధి [illegible] [illegible]లతోనల మిడతలను [illegible] [illegible] నామనస్సు [illegible]లేదు. మా [illegible] బతిమాలి ఏలాగైతేనేమి అని మరల బజా[illegible] [illegible]కొనిపోయి పొవలాలకిచ్చి నాల్గురూపా[illegible] [illegible]చ్చివేసినాము.

[illegible] అన్నయ్య [illegible]లో [illegible]రూపాయలు [illegible] స్వరాజ్య[illegible]కిమ్మని నాకేయిచ్చినాడు. అది [illegible] స్వరాజ్యనిధికి యివ్వవలెనని [illegible]. మాఅన్న [illegible]లేదు. "నిన్ను [illegible] మానిన లాభము [illegible]తేనుకకే కావలెనని యింటి యజమానికి [illegible] [illegible]యును. నీకు సంతోషభంగము కలిగించడ[illegible] [illegible]లేక ఇంకా అనుభోగించు [illegible] [illegible] కాని తిండికే సరిగా గడువక తంటాలు పడు[illegible] [illegible] ఈపనికిమాలిన బాణసంచాకొనుట మర్యాద [illegible] చేయగలస్థితిలో ఉన్నామా"? అన్నాడు. నేను [illegible]లేను.

దీపావళినాటి రాత్రి మా యింటు [illegible] [illegible]తో పన్నెండు ప్రమిదదీపములు మాత్రము [illegible]నాము. నేనును నామిత్రులు కలిసి కొంతసేపు [illegible] [illegible]పరిశీలనము చేసినాను. [illegible] నేను [illegible] [illegible] పుట్టినప్పటినుండియు [illegible] [illegible] మహాంధ్ర[illegible]ములో ఉన్న [illegible]భాగములువదివి [illegible] చెప్పిన విషయములనుబట్టి [illegible] [illegible]ర్థములు గ్రహించి సంతోషించినాను.

బాణసంచులు మానిన [illegible] కలుగునో అని నేను [illegible] భయపడినాను. కాని నేనవి మాన [illegible] [illegible]హము [illegible]దినందుకే నా[illegible] రాత్రి యెంతో సంతోషము కలిగినది.

మరునాడు నేనుచేసిన స్వల్పత్యాగమునకు పాఠశాలయందు నా[illegible] చదువుకొను పిల్లలను ముఖ్యముగా మా పంతులుగారును నన్నెంతో మెచ్చుకొని నన్నుగురించి ప్రశంసావాక్యములు పలికినప్పుడు నాకు కలిగిన ఆనందము నేను [illegible]ములో మఱచిపోలేను. అప్పటినుండియే నాకు నిజమైన చిత్తసంశుద్ధి కలిగినది. మనోదార్ఢ్య మేర్పడినది. [illegible] జననీజనకులు చెప్పినట్లువిని వారిని సంతోషపెట్టవలెన కలుగు ఆనందము వేయిరూపాయల బాణసంచా తగులబెట్టినప్పుడైన కలుగజాలదను సత్యమును నేనానాడునే గ్రహించినాను. నాజీవితము ధన్యమగుటకు [illegible] అవకాశమున్నదని నాకప్పటినుండియే దృఢమైన మనోవిశ్వాసము కలిగినది.

పారాణి

ఉమర్ అలీషాకవి గారు

మునుగుందీయవు రావు నాముందు కబల
మేల యడియాసఁ బెట్టె కేళీల బాల
నేనొనర్చినయపరాధ మేమొ చెప్పుమ
హృదయమును జింపివెట్టెద నిదిగొ కొనుము
నేడి క్రొన్నెత్తు రదిగొ నీప్రేమగీత
ములఁ బఠించుచు బుసబుసఁ బొంగిపొరలి
వచ్చుచున్నది నీపాద పద్మమంట
నేర పారాణి నీ విఁకఁ బెట్టుకొనవు.